

Ewa Fryś-Pietraszkowa**23 lipca 1934, Andrychów – 14 luty 2008, Kraków**

W dniu 14 lutego 2008 r. zmarła w Krakowie w wieku 73 lat dr Ewa Fryś-Pietraszkowa, wybitny znawca polskiej sztuki ludowej. Urodziła się 23 lipca 1934 r. w Andrychowie, gdzie w 1951 r. zdała maturę w 11-letniej szkole ogólnokształcącej. Jesienią tego roku rozpoczęła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w powstałym kilka lat wcześniej Studium Historii Kultury Materialnej. Wprawdzie chciała dostać się na historię sztuki, jednak ze względu na ograniczoną liczbę miejsc, jej i kilkunastu innym studentom zaproponowano po zdaniu egzaminów wstępnych, zmianę obranej specjalności. W ciągu pierwszych dwóch lat studiów studenci mogli wybierać specjalizację (archeologia Polski, archeologia śródziemnomorska i etnografia). Ewa myślała początkowo o wyborze archeologii (brała udział w powierzchniowych badaniach archeologicznych) lub etnografii. Zdecydował kontakt z Pracownią Badania Sztuki Ludowej Państwowego Instytutu Sztuki, kierowanej przez prof. Romana Reinfussa. Problematyka badawcza Pracowni była bliska jej zainteresowaniom. Tak więc z pełnym przekonaniem wybrała etnografię, dając się poznać jako doskonały terenowiec, sumienny i dociekliwy badacz oraz prawdziwy znawca sztuki ludowej. Będąc jeszcze na ostatnim roku studiów została zatrudniona 1 kwietnia 1955 r. we wspomnianej Pracowni, która w ciągu 50-letniego istnienia zmieniała kilkakrotnie swoją nazwę (pod koniec działania był to: Zespół Dokumentacji Sztuki Ludowej Instytutu Sztuki PAN, zlikwidowany ostatecznie w 1997 r.). Garncarstwo ludowe i jego estetyczne walory były szczególnym przedmiotem jej zainteresowania i jednocześnie tematem pracy magisterskiej pt. *Garncarstwo w zachodniej części województwa krakowskiego*, napisanej pod kierunkiem prof. Kazimierza Moszyńskiego i obronionej 24 czerwca 1955 r. Tej tematyce pozostała wierna do końca. Z czasem też stała się wybitnym znawcą tej dziedziny sztuki ludowej, która była też przedmiotem jej pracy doktorskiej pt. *Ośrodek garncarski w Łążku Ordynackim i jego wyroby na tle ceramiki malowanej w Polsce*, obronionej w 1966 r. na Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie. Promotorem był prof. Roman Reinfuss. Praca uzyskała wyróżnienie w konkursie im. W. Rzymowskiego i ukazała się drukiem pod tym samym tytułem w 1973 r. Pracownia Badania Sztuki Ludowej PAN, w której Ewa przepracowała 42 lata była kierowana od 1946 r. przez prof. Reinfussa, który opracował szeroki program badań nad genezą i historią polskiej sztuki ludowej, zarówno tradycyjnej, jak i współczesnej. W ich trakcie systematycznie gromadzono materiały ze wszystkich dziedzin plastyki w całym kraju. W latach 1949–1962 organizowano całomiesięczne obozy naukowo-badawcze, a od 1979 r. już tylko

badania penetracyjne w małych grupach. Ten sposób poszukiwań terenowych zapewniał stały kontakt z twórczością artystów ludowych, a dokumentacyjne wyjazdy po Polsce, często w ciężkich warunkach i niewygodach traktowane były przez Ewę jako interesująca przygoda. Dowodem może być znaleziony w spuściźnie Ewy jej rękopiśmienny tekst „małej encyklopedii etnograficznej” z humorem opisujący terenową pracę etnografa.

Garncarstwo ludowe, jego technika, walory artystyczne wyrobów, jak i garncarze – twórcy ludowi od studiów uniwersyteckich były podstawowym przedmiotem jej zainteresowań. Odzwierciedlają je publikacje (drukowane najczęściej w *Polskiej Sztuce Ludowej*), referaty wygłaszane na konferencjach w Polsce i zagranicą oraz udział w konkursach twórczości ludowej w charakterze jurora oraz liczne kontakty z twórcami ludowymi. Znany był jej serdeczny i życzliwy stosunek do informatorów, którym starała się nieść pomoc: w postaci paczek z odzieżą, udzielania rad, pomocy w wyborze szkoły dla ich dzieci, itp. Ewa potrafiła jechać całą noc pociągiem, aby uczestniczyć w ważnych dla informatorów wydarzeniach, radosnych bądź smutnych. Z końcem 1980 r. po przejściu prof. Reinfussa na emeryturę objęła kierownictwo Pracowni, pełniąc funkcję kierownika do 31 grudnia 1997 r., kiedy to Pracownia uległa likwidacji. Niezwykle ciekawe i bogate Archiwum, gromadzące teksty wywiadów i obserwacji, materiały graficzne, hafty, malowanki, odbitki fotograficzne, zostało wówczas przekazane Muzeum Etnograficznemu im. S. Udzieli w Krakowie (zob. Archiwum dokumentacji polskiej sztuki ludowej Instytutu Sztuki PAN, *Polska Sztuka Ludowa*, R. 34, 1980, nr 3–4). Poza garncarstwem interesowała się zdobnictwem w meblarstwie i kowalstwie oraz urządzeniem wewnątrz mieszkalnych stopniowo rozszerzając tematykę badań także o strój i tkaninę (zob. np. Urządzenie i zdobnictwo wnętrza, [w:] *Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu gorlickiego*, red. R. Reinfuss, Kraków 1965, s. 57–72). W prowadzonych przez wiele lat badaniach dokumentacyjnych fascynowały ją szybko następujące zmiany w tradycyjnej wytwórczości artystycznej mieszkańców wsi. Do planowanej, choć nie zrealizowanej, pracy zbiorowej o tradycyjnej sztuce ludowej Podlasia, miała napisać o ludowych tkaninach. Wyniki badań zreferowała w Komisji Etnograficznej PAN w Krakowie (*Problem współczesnych przemian sztuki ludowej na przykładzie tkaniny podlaskiej*, Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN, Oddział Kraków 1988, s. 31–32). Włączyła się w prowadzone w latach 1991–1994 przez Pracownię Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Krakowie badania monograficzne na Podhalu. Opracowała wspólnie z Alicją Maletą zagadnienia rzemiosła i przemysłu wiejskiego w wydanej w 2000 r. pracy pod redakcją Danuty Tylkowej *Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi*.

Własne materiały terenowe i zgromadzone w Archiwum Pracowni Ewa wykorzystała w wygłaszanych a następnie publikowanych referatach¹. W dniach 6–11 września 1981 r. brała udział w międzynarodowym sympozjum na temat garncarstwa, zorganizowanym przez Muzeum Etnograficzne w Kittsee w Austrii z referatem pt. „Die gegenwärtige Situation der Hafnerei in Polen”. W Kolonii natomiast w dniach 5–9 X 1987 r. uczestniczyła w posiedzeniu Niemieckiego Towarzystwa Etnologicznego prezentując „poster” na temat zmian w stroju i przemyśle tekstylnym w środkowej Polsce od drugiej połowy XIX w. Za pracę tę otrzymała jedną z kilku przyznanych tam nagród. Na szczególną uwagę zasługuje syntetyczna bogato ilustrowana, niezwykle cenna publikacja, *Sztuka Ludowa w Polsce* (Warszawa 1988) współautorstwa Ewy Fryś-Pietraszkowej oraz Anny Kunczyńskiej i Mariana Pokropka, nagrodzona nagrodą zespołową II stopnia Ministra Kultury i Sztuki, Ministra Edukacji Narodowej oraz nagrodą Sekretarza Naukowego PAN. Od końca

¹ M.in. Rozkwit i zmierzch ceramiki siwej, [w:] *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od wczesnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji, Rzeszów 21–23 IX 1993*, Rzeszów 1994, s. 15–19; *Rzemiosło cechowe a ludowe rzemiosło artystyczne*, [w:] *Miasto i kultura ludowa w dziejach Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy*, red. J. Wyrozumski, Kraków 1996, s. 325–336; *Portret ludowego artysty na tle wsi*, [w:] *Ogród spustoszony. Kontynuacja i zmiana w kulturze współczesnej wsi polskiej. Materiały I Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 20–21 kwietnia 1995 roku w Krakowie i Zubrzycy Górnej*, Kraków 1995, s. 35–40.

lat 1990. dużo czasu i serca poświęciła seryjnej publikacji wydawanej przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, której pierwszy tom ukazał się w 2002 r. pod redakcją Ewy Fryś-Pietraszkowej, Anny Kowalskiej-Lewickiej i Anny Spiss. W 2007 r. wyszedł tom drugi pod redakcją E. Fryś-Pietraszkowej i A. Spiss. Nad tomem trzecim z zapalem i energią Ewa pracowała do ostatniej chwili, jeszcze trzy tygodnie przed śmiercią zbierając materiały do następnych biogramów. Redakcji tego tomu podjęła się dr Anna Spiss jako tomu poświęconego Ewie. W latach 1980. opracowała 26 biogramów do planowanego przez Fundację Kultury Wsi *Słownika twórców ludowych*.

Jej cechy osobowościowe, jak sumiennosc, zyczliwosc, latwosc nawiazywania kontaktow a przede wszystkim doglebna wiedza etnograficzna z zakresu ludowej wytworczości artystycznej sprawialy, iz byla zapraszana najczesciej jako przewodniczaca jury do konkursow garncarstwa, kowalstwa i zdobnictwa w drewnie, organizowanych przez Wydzial Kultury i Sztuki Rady Narodowej w Krakowie, konkursow szopek krakowskich organizowanych corocznie przez Muzeum Historyczne w Krakowie (w 2002 r. odbyl sie 60. jubileuszowy konkurs) oraz powiatowych przegladow tworczości artystycznej i zespolow kolędniczych. Od 1967 r. wspolpracowala z Myslenickim Ośrodkiem Kultury, udzielajac merytorycznych konsultacji i porad. W latach 1971–1989 czynnie uczestniczyła w przedsiwzięciach „Cepelii”. W okresie od 1993 do 2002 r. byla rzeczoznawca Krajowej Komisji Artystycznej i Etnograficznej przy Fundacji „Cepelia”. W uznaniu zaslug Zarzad Fundacji odznaczyl ja w 1999 r. medalem 50-lecia „Cepelii”. Wspolpracowala z licznymi radami muzealnymi i towarzystwami, z ktorych wymienic mozna m. in.: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (od 1953 r., w 2003 otrzymala tytul czlonka honorowego), Komisje Etnograficzna PAN – Oddzial w Krakowie (od 1973; wiceprezes 1993–1996), Rade Muzealna Muzeum Etnograficznego im. S. Udzieli w Krakowie (2004–2008), Rada Muzeum Tatrzanskiiego im. Dr Tytusa Chalubniskiego w Zakopanem (1994–2008), Rade Naukowa Stowarzyszenia Tworców Ludowych (od 1969) i inne.

Ewa opracowala scenariusze i zrealizowala w Krakowie szereg wystaw: *Polska sztuka ludowa – dziedzictwo przeszlosci* (wspolnie z A. Kunczynska, 1991 r.), *Polska sztuka ludowa w dokumentacji Instytutu PAN* (1988), *Wies polska w rysunkach i temperach Marii Czarneckiej* (2005). Byla takze autorka koncepcji wystawy: *Zofia i Roman Reinfussowie. Zycie, praca i dzieło* (2003).

Ewa i jej kolezanki z Pracowni byly aktywne w krakowskiej NSZZ Solidarnosc, zwlaszcza w stanie wojennym, tworzac nieformalna „Firme”, zajmujaca sie wyrobem bibulkowych kwiatow, malowaniem guzikow z symbolika patriotyczno-religijna, dzianiem szydelkiem lub na drutach galanterii, itp. Uzyskane ze sprzedazy pieniadze przeznaczane byly dla represjonowanych rodzin, ktore pozostaly bez srodkow do zycia. Akcja ta z czasem objela osoby z innych placowek naukowych Krakowa, umozliwiajac niesienie pomocy wiekszej liczbie potrzebujacych.

W ostatnich latach, zwlaszcza po przejsci w 1994 r. na emeryture, Ewa wlaczyła sie w dzialalnosc popularyzatorska w Towarzystwie Miolownikow Andrychowa, jej rodzinnego miasta, z ktorym związana byla przez dzialalnosc rodziny ojca Franciszka, wice-burmistrza Andrychowa (1935–1939) i mistrza piekarskiego, prowadzacego rodzinną piekarnie zalożoną jeszcze w 1877 r. W cyklu „Moja Mala Ojczyzna” zorganizowala i konsultowala wystawy oraz wyglaszala referaty, m.in. na temat historii andrychowskiego garncarstwa, mlynarstwa, piekarstwa i tradycji rzemiešniczych. Gromadzila materiały archiwalne nt. dzialajacego tam od konca XVIII w. ošrodka garncarskiego i kompletowala kartoteke garncarzy. Wyniki swoich poszukiwan relacjonowala w miejscowej prasie (*Nowiny Andrychowskie*). W ostatnich latach wiekszość czasu spędzala w tym miešcie troskliwie pielęgnujac chorą matkę, która w 2008 r. skonczyla 99 lat.

Za swojå owocnå i wszechstronnå prace zostala odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989 r.), Zlotym Krzyżem Zaslugi (1979 r.), medalem i nagrodå Oskara Kolberga (1997 r.), odznakå „Zaslužony Dzialacz Kultury” (1982 r.), zlotå odznakå „Za zaslugi dla Ziemi Krakowskiej” (1989 r.).

W 1960 r. zawarła małżeństwo z Edwardem Pietraszkim (1928–2004), socjologiem, etnografem, historykiem, profesorem Uniwersytetu Wroclawskiego i dyrektorem Muzeum Etnograficznego w Krakowie, zakonczone w 1967 r. rozwodem. Małżeństwo bylo bezdzietne.

W dniu 17 lutego 2008 r. Ewa została pochowana w grobowcu rodzinnym na cmentarzu komunalnym w Andrychowie. Odeszła od nas niezwykle serdeczna i życzliwa Przyjaciółka zawsze spiesząca radą i pomocą, pełna pasji zawodowej i radości życia. Lubiła podróże, do których zawsze była dobrze przygotowana. W zimie jeździła na nartach nie tylko w Tatrach, ale i w Alpach francuskich i włoskich, w maju 2007 r. odbyła ostatnią podróż do Izraela i Petry w Jordanii, która była marzeniem jej życia. Planowanych na 2008 r. podróży zagranicznych nie zdążyła już zrealizować.

Jej obecność i przyjaźń była niezwykle cennym darem dla tych, których nimi obdarzyła. Nieoczekiwana śmierć w pełni sił twórczych i w obliczu planów na przyszłość stanowi niepowetowaną stratę zarówno dla nauki, jak i przyjaciół.

Olga Goldberg-Mulkiewicz, Zofia Szromba-Rysowa